

УДК 341.3:341.48

Скрильник Олена Олександрівна –

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державного управління і права
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка

Olena O. Skrylnyk –

candidate of juridical sciences, associate professor,
associate professor of the department of public administration and law,
Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University
(24, Pershotravnevyi prospekt, Poltava, 36000, Ukraine)

Штепа Олександр Іванович –

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державного управління і права
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка

Oleksander I. Shtepa –

candidate of juridical sciences,
associate professor of the department of public administration and law
Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University
(24, Pershotravnevyi prospekt, Poltava, 36000, Ukraine)

Правовий статус учасників міжнародного збройного конфлікту: актуальні аспекти

У статті розглянуті питання статусу учасників збройного конфлікту: комбатантів і некомбатантів, воюючих і невоюючих, найманців і ін. осіб. Звертається увага на нові форми використання учасників міжнародних збройних конфліктів. Автор акцентує увагу на статусі приватних військових компаній та, зокрема, на їх заборону за законодавством в Україні, вказуючи, що на міжнародному рівні діяльність таких компаній регламентується Документом Монтре який має рекомендаційний характер.

Ключові слова: комбатанти, найманці, приватні військові компанії, злочинні організації, Документ Монтре.

В статье рассмотрены вопросы статуса участников вооруженного конфликта: комбатантов и некомбатантов, воюющих и невоюющих, наемников и др. лиц. Обращается внимание на новые формы использования участников международных вооруженных конфликтов. Автор акцентирует внимание на статусе частных военных компаний и, в частности, на их запрете за законодательством в Украине, указывая, что на международном уровне деятельность таких компаний регламентируется Документом Монтре который имеет рекомендательный характер.

Ключевые слова: комбатанты, наемники, частные военные компании, преступные организации, Документ Монтре.

O.O. Skrylnyk, O.I. Shtepa Legal Status of Parties to International Armed Conflict: Current Aspects

The article deals with the status of parties to the armed conflict: combatants and non-combatants, belligerents and non-belligerents, mercenaries and other persons. Attention has been drawn to the new forms of use of parties to the international armed conflicts. They aim at moving the confrontation to the hostile territory in order to do a material harm to it and to create conditions which contribute to terrorism and other secret

operations. It has been noted that according to Art. 260 of the Criminal Code of Ukraine establishment of military or armed formations not provided by law is a crime on the territory of Ukraine. Military or armed formations not stipulated by Ukrainian legislation are a special type of organization which features are provided in the article.

A social danger of this crime is that establishment and existence of military and armed formations which are not controlled by the society and the state are sources of an increased risk to society. They create opportunities to be used for commission of crimes, can be transformed into the gang or can counteract authorities.

The author focuses on the status of the private military companies at the national and international levels. Particularly, it has been pointed at their ban under Ukrainian legislated. It has been stated that the nonbinding Montreux Document regulates the activities of such companies at the international level.

In this regard, it has been proposed to withdraw from double standards in evaluation of the status of parties to international armed conflicts and remove contradictions in national and international legal acts which creates obstacles for effective fight against these crimes and bringing of persons who commit them to liability.

Keywords: *combatants, mercenaries, private military companies, criminal organizations, the Montreux Document.*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день найбільш результативним шляхом припинення збройних конфліктів є вироблення суворих та ефективних національно-правових норм, що регламентують правовий статус учасників збройних конфліктів, а також укладення міжнародних, угод, що передбачають карне переслідування і покарання таких осіб.

Актуальність дослідження зазначеної проблеми зумовлена ще й тим, що наявні прогалини в міжнародному праві полегшують використання окремих категорій осіб, зокрема, найманців, збільшують їх кількість, сприяють виникненню нових способів їхнього використання, і держави повинні не лише ратифікувати або приєднатися до Міжнародних договорів в даній сфері, а й дотримуватися її положень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дану проблему в окремих аспектах досліджували такі юристи-міжнародники, як М.В. Буроменський, В.Г. Буткевич, В.Н. Денисов, В.І. Євінтов, О.В. Задорожній, Д.Б. Левін, А.С. Мацко, О.О. Мережко, Ю.О. Решетов, Л.Д. Тимченко, які у своїх роботах торкалися деяких аспектів міжнародно-правової регламентації правового статусу окремих учасників збройного конфлікту.

Метою статті є здійснення комплексного дослідження міжнародно-правової регламентації правового статусу учасників міжнародного збройного конфлікту з урахуванням їх участі у злочинній організації.

Виклад основного матеріалу. За теорією міжнародного права кожний учасник бойових дій має свій статус. Так, галузь права, міжнародне гуманітарне право поділяє всіх учасників воєнних дій у період міжнародних збройних конфліктів на тих, що приймають безпосередню участь (комбатантів) і тих, що не приймають безпосередньої участі у бойових діях [1, с. 120, 130-131]. В основі такого розподілу є аспект визначення причетності осіб до процесу ведення бойових дій. До таких учасників віднесено: військових – які складають, як правило, регулярні збройні сили країни, і не військовий персонал до якого відносять медперсонал, а також партизанів, шпигунів, добровольців, найманців.

Гаазька конвенція про закони та звичаї сухопутної війни 1907 року поділяє збройні сили воюючих сторін на „воюючих” і „невоюючих” [2, ст. 3]. В подальшому Женевська конвенція 1949 р. дає більш детальне визначення учасників, вона їх класифікує на: особовий склад регулярних збройних сил; ополчення; добровольчі загони, які входять, так і ті, що не входять до складу регулярних збройних сил; особовий склад організованих рухів опору і партизан (при цьому вони повинні відповідати наступним чотирьом умовам: мати на чолі особу, відповідальну за поведження своїх підлеглих, носити відмітний знак, відкрито носити зброю, дотримуватися законів і звичаїв ведення війни); особи, що слідуєть за збройними силами, надають їм допомогу, але самі в бойових діях участі не приймають; члени екіпажів торговельних судів і

цивільних літаків, що безпосередньо допомагають воюючим; населення, що при наближенні супротивника взялося за зброю (якщо при цьому відкрито носить зброю і дотримується законів і звичаїв війни) [3].

У Додатковому протоколі до Женевських конвенцій дається розгорнуте визначення комбатантів. До них відносяться „... всі організовані збройні сили, групи і підрозділи, що знаходяться під командуванням особи, відповідальною перед цією стороною за поведінку своїх підлеглих, навіть якщо ця сторона представлена урядом або владою, не визнана протилежною стороною. Такі збройні сили підкоряються внутрішній дисциплінарній системі, що, серед іншого, забезпечує дотримання норм міжнародного права, застосовуваних у період збройних конфліктів” [3, ст. 43, п. 1].

Сучасні тенденції у розвитку способів ведення воєнних дій, що приводять до виникнення тотальної війни. З одного боку, такий розвиток наче додає легітимність ініціативам, що йдуть у напрямку залучення всього населення у військові дії, що ускладнює проведення розмежування між комбатантами і некомбатантами. З іншого боку, це створює ґрунт для повернення до точки зору, відповідно до якої все цивільне населення протидіючої сторони винне і, отже, може піддаватися нападам з використанням будь-яких засобів. Отже у сучасних збройних конфліктах треба говорити не про „комбатантів” і „некомбатантів”, а про „винних” і „невинних”.

Отже непросто розрізнити комбатантів і некомбатантів, особливо у війнах, де немає лінії фронту, форменого одягу і визнаних військових структур, що маємо на сьогодні, зокрема і в східних регіонах України.

Так до головних ознак статусу такої особи, як найманець відносять добровільну участь у конфлікті на боці однієї з воюючих сторін за грошову винагороду, що істотно перевищує плату комбатанта такого ж рангу, а також те, що особа не є регулярним військовим, зарахованим за штатом військової частини, підпорядкована уряду держави-учасниці збройного конфлікту. Найманець не включається в особовий склад збройних сил воюючої сторони таким чином, щоб держава несла відповідальність за його дії. Типовим для

найманця є той факт, що жодна держава не готова визнати його дії як свої власні. Тому приналежність до збройних сил – це чіткий критерій для розмежування учасників конфліктів і їхнього правового положення.

Нові форми використання учасників міжнародних збройних конфліктів свідчать про те, що в даний час вони вербуються не тільки для участі в збройних конфліктах. Залучення осіб у такому контексті надиктоване прагненням перенести конфронтацію на територію супротивника з наміром нанести йому матеріальний збиток і створити умови, що сприяють тероризмові або проведенню таємних операцій. Так створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань відповідно до ст. 260 Кримінальним кодексом України є злочином на території України.

Не передбачені законом воєнізовані або збройні формування є спеціальними видами злочинної організації. І відповідно до ч. 4 ст. 28 КК України під злочинною організацією розуміють учинення злочину стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (трьох чи більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.

Злочинній організації з об'єктивної сторони притаманні такі основні ознаки:

1) це особлива злочинна група, яка згідно із законом має високий ступінь стійкості, згуртованості та низку інших ознак. З огляду на зміст закону можна стверджувати, що злочинна організація — це передусім наявність трьох чи більше співучасників, які відповідають вимогам суб'єкту злочину;

2) злочинна організація — це завжди стійке ієрархічне об'єднання осіб. Її стійкість говорить про те, що діяльність учасників злочинної організації (як і вони між собою) тісно пов'язана. Ця організація утворилася заздалегідь і існує відносно тривалий час. Стійкість відносин між співучасниками припускає наявність плану дій цього угруповання, розподіл функцій та ролей між учасниками організації чи окремими злочинними групами, які до неї входять.

Ієрархічність об'єднання співучасників свідчить про більш високий рівень зорганізованості злочинного угруповання. Співучасники об'єднуються не тільки для безпосереднього вчинення злочинів, а й для керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, чи забезпечення функціонування як цієї злочинної організації так і інших злочинних груп. Про Ієрархічність свідчить і наявність жорсткого контролю, відносин влади і підкорення, жорсткої відповідальності за невиконання покладених на особу обов'язків. Це злочинне угруповання передбачає наявність внутрішнього устрою самої злочинної організації, внутрішньої жорсткої дисципліни, наявність виконання правил конспірації, розподіл між окремими структурними одиницями організації певних обов'язків, як щодо вчинення певного злочину, так і для забезпечення функціонування самої організації;

3) злочинна організація як особлива форма співучасті має певну мету — безпосереднє вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництво чи координацію злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп;

4) злочинна організація завжди має певних керівників (керівника) щодо розгалуженої системи управління і координації діяльності учасників угруповання чи окремих угруповань;

5) злочинній організації притаманне, на відміну від організованої групи, те, що вона може утворюватися на базі декількох організованих груп і такі групи можуть входити в злочинну організацію. Причому злочинна організація може утворюватися не тільки для вчинення злочинів, а й для координації злочинних угруповань щодо вчинення ними злочинів;

6) особи, які причетні до діяльності злочинної організації тим чи іншим чином, але виконують другорядні, лише допоміжні дії, наприклад, офіціанти, повари, перукарі та інші, не можуть визнаватися членами злочинної організації, якщо вони не виконували дій для вчинення того чи іншого злочину (злочинів) цією організацією і не виконували функцій з керівництва чи координації дій інших осіб, або не забезпечували функціонування як самої

злочинної організації, так і інших злочинних груп;

7) важливою ознакою злочинної організації є те, що саме створення злочинної організації і участь у ній утворюють закінчений злочин, передбачений в Особливій частині КК. Так, у ст. 255 КК передбачена відповідальність за створення злочинної організації, керівництво нею або участь у ній, а також за керівництво чи сприяння зустрічей (сходок) представників злочинної організації, або організованих груп для спільного вчинення ними злочинів чи координації злочинної діяльності. Уже саме створення злочинної організації для вчинення одного чи кількох тяжких або особливо тяжких злочинів вважається закінченим злочином [4, с. 104-105].

Спеціальними видами злочинних організації є створення або участь у банді (ст. 257 КК), чи створення або участь у терористичній організації чи групі (ст. 258 КК), створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань і участь у них (ст. 260 КК).

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що створення та існування неконтрольованих суспільством і державою воєнізованих та збройних формувань є джерелами підвищеної небезпеки для суспільства, створює можливість їх використання для вчинення злочинів, переростання в банди, протистояння з органами влади, веде до необхідності приборкання їх силою з усіма впливаючими з цього наслідками та ін.

Та на міжнародному рівні, в рамках експертної групи в 2006-2008 рр. було розроблено проект Документа Монтре [5]. Проаналізувавши його зміст, можемо зробити висновок, що Документ розроблявся в інтересах держав, які активно користуються послугами приватних військових компаній, а також самих компаній, він носить рекомендаційний характер. Українська позиція щодо Документа Монтре обумовлюється в першу чергу тим, що відповідно до українського законодавства такі формування не можуть здійснювати свою діяльність за кордоном, так само як і іноземні компанії не можуть здійснювати свої функції на території України.

По-друге для України неприйнятний термін «приватні військові компанії». Українське

законодавство на даному етапі, як і законодавство багатьох інших країн, не дозволяє створення і існування приватних військових компаній. У нас є тільки охоронні компанії. Функція з ведення військових дій належить виключно державі. І в даному випадку наявність такого терміна в Документі Монтре може бути витлумачено як спроба легітимізувати діяльність приватних армій.

Отже необхідно конкретизувати статус учасників міжнародних збройних конфліктів в

нормативно-правових актах з метою посилення відповідальності за розв'язання міжнародного збройного конфлікту; усунути протиріччя у міжнародних та національних правових актах, які на сьогоднішній день являються перепонами щодо ефективної боротьби з зазначеними злочинами та застосування відповідальності до осіб, які їх вчиняють.

Список використаних джерел:

1. Шандиева Н. О. Наемничество по международному и национальному уголовному праву : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.08 / Н. О. Шандиева ; Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова. – М., 2004. – 194 с.
2. Проект Кодекса преступлений против мира и безопасности человечества // Российская юстиция. – 1995. – № 12 – С. 51-54.
3. Женевская конвенция об улучшении участи раненых и больных в действующих армиях от 12 августа 1949 г. // Женевские конвенции от 12 августа 1949 года и Дополнительные протоколы к ним. – М. : МККК, 1997. – С. 3-56.
4. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — К. : Концерн Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. — 1196 с.
5. Международное гуманитарное право и частные военные и охранные компании [Электронный ресурс] // Международный комитет красного креста. – Режим доступа : <http://www.icrc.org/web/rus/siterus0.nsf/html/pmsc-faq-150908>.

References

1. N. O. Shandieva, Naemnichestvo po mezhdunarodnomu i natsionalnomu pravu : dis. ... kand. yur. nauk : 12.00.08 / N. O. Shandieva ; Lomonosov Moscow State University. – M., 2004. – 194 p.
2. Proekt Kodeksa prestupleniy protiv mira i bezopasnosti chelovechestva // Rossiyskaya yustitsiya. – 1995. – No. 12. – Pp. 51-54.
3. Zhenevskaya konventsiya ob uluchshenii uchasti ranenikh i bolnikh v deystvuyushikh armiyakh ot 12 avgusta 1949 g. // Zhenevskie konventsii ot 12 avgusta 1949 goda i Dopolnitelnie protokoli k nim. – M. : MKKK, 1997. – Pp. 3-56.
4. Kryminalnyi kodeks Ukrainy : naukovo-praktychnyi komentar / Yu. V. Baulin, V. I. Borysov, S. B. Havrysh ta in. ; za zah. red. V. V. Stashysa, V. Ya. Tatsiia. – K. : Kontsern Vydavnychi Dim “In Yure,” 2003. – 1196 p.
5. Mezhdunarodnoe gumanitarnoe pravo i chastnie voennie i okhrannie kompanii [Elektronnyi resurs] // Mezhdunarodniy komitet krasnogo kresta. – Rezhym dostupu : <http://www.icrc.org/web/rus/siterus0.nsf/html/pmsc-faq-150908>.